

Ks. dr hab. Jacek Kucharski
Katedra Egzegezy Ewangelii i Pism Apostolskich
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
Instytut Teologiczny im. św. Kazimierza w Radomiu
E-mail: drjack@poczta.onet.pl
Tel. 48 33 09 171; +48 500 099 198

Recenzja rozprawy doktorskiej

Ks. mgr lic. Roman Kurakh, *Doksologie Apokalipsy Janowej*, Kraków 2023, ss. 138.

Praca doktorska

napisana na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie pod kierunkiem ks. dra hab. Stanisława Witkowskiego MS, prof. UPJP2 na seminarium biblijnym z egzegezy Nowego Testamentu

1. Zagadnienie badawcze oraz struktura pracy

O tym, że ostatnia księga Biblii należy do szczególnych i wyjątkowych, nie trzeba nikogo przekonywać. Dotyczy to zarówno jej treści, formy literackiej i teologicznego przesłania. Aktualnie biblistyka proponuje stosunkowo wiele opracowań poświęconych Księdze Objawienia, które wykorzystując wypracowane przez egzegetów metody naukowej analizy tekstu podejmują próbę jak najtrafniejszego odczytania i ukazania głębi teologii, jaka w zamyśle natchnionego autora została w niej zawarta. Rzecz jasna, że nie oznacza to jednak, że na temat Apokalipsy powiedziano już wszystko.

W książce zatytułowanej „*Apokalipsa dzisiaj*” (D. Mollat, Kraków 1992) znajdujemy w przedmowie następujące pytania: „Czy jest to księga, która może (...) być pomocą do chrześcijańskiego życia? Czy Apokalipsa, wprowadzona w większym stopniu do liturgii nie wzbudziłaby pewnego lęku? (...) Czy jest to rzeczywiście księga religijna, czy też raczej niejasne wizje (...)?” (por. s. 5). Te i podobne pytania, są zawsze aktualne i ukazują potrzebę wciąż nowych opracowań oraz wnikania w orędzie Apokalipsy. W ten nurt naukowych poszukiwań przesłania Janowej Apokalipsy odnoszących się do obecnych w niej doksologii wpisuje się również rozprawa doktorska ks. Romana Kurakha, *Doksologie w Apokalipsie Janowej* (Kraków 2023), ss. 138. Autor dysertacji w tekście Apokalipsy wyodrębnia dziewięć fragmentów, uznając je za doksologie: 1,5b-6; 4,8-11; 5,9-14; 7,9-12; 11,15-19; 12,10-12; 15,1-4; 16,5-7; 19,1-8. Analizuje je pod kątem obecnych w nich motywów wielbienia Boga: stworzenie, zbawienie, sprawiedliwy sąd oraz ostateczny triumf nad złem. Stawia tezę, że teksty te, jak zaznacza, mogą stanowić „wzorzec chrześcijańskiej modlitwy” (s. 20). Skoro tak, to są wskazaniem dla Kościoła jak właściwie i na sposób biblijny wielbić Boga w Jego wielkich dziełach sięgając po ostatnią księgę Biblii.

Podjmując realizację zamierzonego celu ks. Roman Kurakh przedstawia następującą strukturę pracy. Rozpoczyna ją strona tytułowa, dalej opis bibliograficzny i abstrakty w języku polskim oraz angielskim. Po nich znajduje się spis treści, wykaz skrótów oraz bibliografia. Tekst zasadniczy rozprawy otwiera tradycyjnie wstęp, po którym następują cztery rozdziały. Pierwszy z nich o charakterze wybitnie wprowadzającym oraz następne trzy egzegetyczno-teologiczne poświęcone każdej z dziewięciu wyłonionych w księdze Apokalipsy przez Autora doksologii. Dysertację zamyka zakończenie. Czy podjęty przez Autora zamysł został osiągnięty? Przekonamy się o tym śledząc tok dokonanych naukowych analiz poszczególnych rozdziałów.

2. Ocena merytoryczna dysertacji

Dysertację otwiera *Wstęp* (s. 18-22) posiadający wszystkie konieczne z naukowego punktu widzenia elementy. Autor przedstawiając temat rozprawy, twierdzi, że będą nim doksologie, tj. uwielbienia Boga w sensie ścisłym, obecne w dziewięciu tekstach Apokalipsy. Zalicza do nich: 1,5b-6; 4,8-11; 5,9-14; 7,9-12; 11,15-19; 12,10-12; 15,1-4; 16,5-7; 19,1-8. To one według Autora skłaniają do wychwalania Boga za dzieło stworzenia i zbawienia, Bożą sprawiedliwość i ostateczny triumf (s. 20). Ze względu na fakt, iż: „żadna z metod naukowego podejścia do Biblii nie jest w stanie zmierzyć się z całym bogactwem tekstów biblijnych” (Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, Poznań 1994, s. 32), konieczne jest sięgnięcie po metody, które pozwolą całościowo zobaczyć i zrozumieć tekst oraz jego przesłanie. Tak też jest w niniejszej rozprawie, w której Autor wykorzystuje jako wiodącą metodę egzegetyczno-teologiczną, uwzględniając słusznie także inne, tj. historyczno-krytyczną, retoryczną oraz antropologię kulturową. Wydaje się, że należałoby również wyakcentować metodę semantyczną (zob. przypisy 71, 79, 359) oraz statystyczną (zob. przypis 72, 79, 98, 119), które jak wynika z lektury dysertacji, Autor wykorzystuje równie często, dokonując naukowej analizy poszczególnych doksologii Księgi Objawienia.

Motywację podjęcia takiego zagadnienia Autor argumentuje brakiem wielu szczegółowych opracowań w tym zakresie, stąd zasadniczą bazę jego badań egzegetycznych, stanowić będą najnowsze komentarze biblijne do księgi Apokalipsy (s. 19). Zauważa, że podjęta przez niego problematyka znalazła swoje odbicie przede wszystkim w komentarzach obejmujących różne obszary językowe. Dokonując ich prezentacji, wydaje się, że Autor pominął we *Wstępie* niektóre znaczące nazwiska obecne i cytowane w bibliografii i warte podkreślenia. Z obszaru języka niemieckiego należałoby wspomnieć jeszcze H. Krafta, J. Roloffa czy H. Ritta, włoskich egzegetów E. Corsini i G. Biguzzi, a z polskich opracowań trudno nie wymienić komentarza do Apokalipsy autorstwa M. Wojciechowskiego, tym bardziej, że Autor dysertacji odwołuje się do niego w toku prowadzonych analiz (zob. przypisy 183, 279, 284). Nie oznacza to jednak, że Autor rozprawy nie posiada dobrego rozeznania w zakresie istniejącej tak zagranicznej jak i polskiej bibliografii biblijnej dotyczącej doksologii, o czym świadczą choćby cytowane pozycje W. Popielewskiego czy P. Podeszwy (s. 20). W zamyśle Autora podjęte zagadnienie ma na celu nie tylko wypełnić niszę badawczą w tym zakresie, ale stać się pomocą w ramach teologii biblijnej w rodzimym środowisku Autora, tj. w Ukrainie.

Wstęp kończy zwięzła prezentacja struktury dysertacji z omówieniem zawartości poszczególnych rozdziałów i zakończeniem.

Pierwszy rozdział dysertacji (s. 23-40), o charakterze wprowadzającym nie otrzymał żadnego tytułu. Autor dysertacji przechodzi w nim od razu do trzech paragrafów. Rozpoczyna swoje analizy, uwzględniając motywy uwielbień Boga od ukazania hymnicznego tła doksologii w ST, w okresie międzytestamentalnym oraz w NT. Dochodzi do konkluzji, w której dostrzega podobieństwo do ST dziękczynnych modlitw zakorzenionych w tradycji synagogalnej i w liturgii pierwszego Kościoła. Następnie omawia doksologię jako gatunek literacki wraz z jego charakterystycznymi elementami, podkreślając wyjątkowość perspektywy doksologii Janowych, które zmierzają ostatecznie ku Jeruzalem czasów ostatecznych. Śledząc jednak materiał badawczy, stanowiący bazę dokonywanych przez Autora analiz dostrzega się w nim pewne nieuporządkowanie zarówno w kwestii samego doboru prezentowanych tekstów jak i wyprowadzanych z tego konkluzji. W konsekwencji brak ustalenia charakterystycznych motywów literackich i teologicznych doksologii, aby na tym tle ustalić i wyodrębnić oraz podkreślić wyjątkowość i swoiste „novum” tekstów księgi Objawienia w sensie ścisłym wraz z ich kontekstem. Bez wątplenia rozdział pierwszy dysertacji domaga się nowego i rzetelnego przepracowania i uporządkowania podjętych w nim kwestii.

Rozdziały II-IV o charakterze egzegetyczno-teologicznym mają taką samą strukturę, dlatego należałoby omówić je wspólnie. Nadane przez Autora ich tytuły z łatwością nasuwają recenzentowi kryterium jakie przyjęte zostało przy analizie poszczególnych doksologii. Jest to ewidentnie kryterium tematyczne. Autor dysertacji zdecydował się na nie, świadom jednocześnie, o czym wspomina we *Wstępie*, że: „proponowana przez nas kompozycja tematyczna nie jest do końca ścisła i precyzyjna” (s. 20). Brak jednak w tekście dysertacji pełnej argumentacji, co ostatecznie zadecydowało o takim właśnie wyborze. Przyjęte kryterium dyktuje następujący schemat: rozdział drugi (s. 41-78) podejmuje temat uwielbienia Boga za dar stworzenia i zbawienia, obecny według Autora dysertacji w czterech doksologiach Apokalipsy, tj. 4,8-11; 5,9-14; 1,5b-6; 7,9-12. Rozdział trzeci (s. 79-99), analizując dwie doksologie, tj. 11,15-19 i 16,5-7 ukazuje uwielbienie Boga za Jego sprawiedliwość. Rozdział czwarty (s. 100-133), mówiący o triumfie Boga nad wrogami omawia trzy doksologie, tj. 12,1-12, 15,1-4 i 19,1-8. Warto zauważyć, że w rozdziale czwartym, który rozpoczyna analiza tekstu 12,10-12, nie odnajdujemy jasnych kryteriów, które zadecydowały, że Autor dysertacji zaliczył go jako doksologię.

Podjętą próbę oceny całościowej drugiej części dysertacji (rozdziały II-IV) należałoby zauważyć na początku, że spis treści jak i poszczególne rozdziały rozprawy byłyby czytelniejsze, gdyby poszczególne doksologie stały się paragrafami. Choć rozdziały dysertacji zostały opracowane poprawnie, pewne uwagi dotyczą dokonywanej przez Autora rozprawy analizy egzegetycznej i teologicznej. Konsekwentne przywołanie każdej doksologii, z uwzględnieniem jej kontekstu, określenia granic tekstu, tj. delimitacji, krytyki tekstu, wewnętrznej struktury literackiej z pewnością wpłynęłoby na lepszy walor dokonywanych analiz. Podkreślić należy, że w odniesieniu do analizy egzegetycznej Autor rozprawy poprawnie sięga i wykorzystuje lingwistykę i semantykę. Pomaga mu w tym sięganie do najważniejszych opracowań leksykograficznych (EWNT, HNT, HThK.AT, TWNT, itp.), leksykonów biblijnych oraz wielu komentarzy z różnych, poza polskim obszarów lingwistycznych (angielskiego, niemieckiego, włoskiego), co świadczy ewidentnie o erudycji i znajomości języków zarówno biblijnych jak i nowożytnych (kongresowych).

Nie można też nie zauważyć, iż Autor dysertacji konsekwentnie kończy każdy rozdział podsumowaniem, co niewątpliwie ułatwia zebranie najważniejszych konkluzji wpływających z toczonych w rozdziałach analiz.

W *Zakończeniu* (s. 134-138) Autor dysertacji zwięźle zbierając rezultaty osiągniętych wyników badań w poszczególnych jej rozdziałach, akcentuje wyraźnie motywy gloryfikacji Boga i Baranka.

3. Ocena formalna pracy

Pod względem formalnym recenzowana praca budzi także pewne zastrzeżenia. Zostaną one przedstawione poniżej:

- W tekście zasadniczym rozprawy dostrzega się brak konsekwencji w zapisie cytacji tekstów, zarówno biblijnych jak i pozabiblijnych. O ile w rozdz. I-II dominuje kursywa (zob. s. 26,27,28,29-30,32,34,35,39, 65), to w dalszej części dysertacji, tj. w rozdz. III-IV widoczny jest jej brak i pojawia się cudzysłów (zob. s. 83-84,85,115,123,129,131). Należałoby to ujednolicić w całej rozprawie.

- W odniesieniu do tekstu zasadniczego rozprawy spotykamy różny zapis określający czas opisywanych z punktu historycznego wydarzeń. O ile na s. 29 podany jest zapis „przed Chr.”, to na s. 46 spotykamy zapis bez skrótu „po Chrystusie”, a na s. 95 „przed Chrystusem”. To samo dotyczy podtytułu w rozdz. I na s. 26, gdzie Autor mówiąc o hymnach uwielbienia Boga w żydowskich pismach z okresu Drugiej Świątyni kończy „do II wieku naszej ery” (podobnie zauważamy ten brak konsekwencji w przypisach np. 89, 120).

- Zapisy bibliografii posiadają błędy i brak w nich wymaganej konsekwencji. Dotyczą one np. braku stron, np. Stanley D. M., *Lo! I Make All Things New (cf. Ap 21,5)*, Way 9 (1969). Dalej, brak jednolitego sposobu zapisu dla czasopism: czasami skrót (JSOT), innym razem pełen tytuł (Scottish Journal of Theology) czy (Science et Esprit). Również niekonsekwentny zapis numeru (tomu) i rocznika, np. P. Podeszwa, *Doksologie Apokalipsy jako model modlitwy uwielbienia (Verbum Vitae)*, 2012 (22), s. 155-184. Niepoprawny jest również zapis Porter S. E., *Journal for the Study of the New Testament*, JSOT 93 (1994), s. 59-103 oraz Porter S. E., *Journal for the Study of the New Testament*, JSOT 115 (1995), s. 85-138 (również w przypisach). Ewidentny jest brak tytułu artykułów.

- W przypisach Autor cytuje niekiedy pozycje, które nie widnieją w bibliografii szczegółowej (zob. 1,2,4,7,11,12,22,59). Zasadniczo konsekwentnie używa zapisu skróconego do wcześniej cytowanych pozycji, choć i w tym przypadku spotyka się w dysertacji pewną niekonsekwencję. Zapis powinien kończyć się na tytule, ale już bez serii wydawniczej. Czasem pojawia się „dz. cyt.” (zob. 194, 207). Ale spotykamy też sytuację, że dla pozycji cytowanych wcześniej i zapisanych w skróconym zapisie pojawia się pełny opis bibliograficzny (zob. np. 140).

- Ponadto spotykamy czasem brak kursywy w tytułach cytowanych opracowań (zob. przypis 62, 74, 137, 210, 221, 380). Zdarza się również, że autor podaje jedynie nazwisko

i imię autora cytowanej pozycji pomijając jego tytuł (zob. np. przypis 71, 74, 125, 200, 235). W cytowanych w przypisach rozprawy źródłach netograficznych, o ile w bibliografii pojawia się ich data dostępu (s. 16-17), to już w przypisach dostrzega się zauważalny jej brak (zob. np. przypis 63-65, 93, 104-106). W przypisach obecny jest też brak czcionki greckiej (zob. przypis 98, 111, 134; 164-166, 212, 245, 364). Pojawia się za to transkrypcja słów greckich, co ewidentnie świadczy o takim niezamierzonym działaniu Autora.

Język dysertacji ks. Romana Kurakha jest poprawny, komunikatywny i zrozumiały. Styl rozprawy jest zasadniczo poprawny, co należy uznać za szczególnie pozytywne, pamiętając, że Autor jest obcokrajowcem. Choć zdarzają się w tekście zasadniczym rozprawy słowa, które w odbiorze czytelnika mogą w języku polskim brzmieć przynajmniej obco lub archaicznie, np. „oba” (s. 64), „upojone” (s. 120), „zarżnięty” (s. 58), „zarżnięcie” (s. 134) czy użyty przysłówek „wpierw” (zob. s. 21).

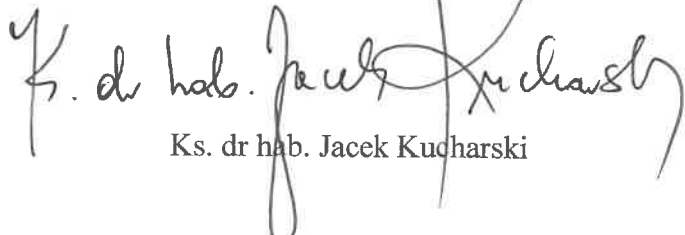
Z punktu widzenia szaty graficznej i wymogów edytorskich dysertacja nie budzi żadnych zastrzeżeń.

4. Proponowane zagadnienia do dyskusji

- a) Dzięki jakim kryteriom literackim można tekst Ap 12,10-12 zaliczyć do doksologii?
- b) Jakie drogowskazy występujące w doksologiach Apokalipsy powinien głosić współczesny Kościół aby zachęcić chrześcijan do wyboru drogi prowadzącej do niebieskiego Jeruzalem?

5. Konkluzja z wnioskiem do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

Pomimo powyżej przywołanych krytycznych uwag recenzowana rozprawa doktorska ks. Romana Kurakha zasługuje na pozytywną ocenę. Podjęta przez Doktoranta tematyka, która na polu biblijnym będzie wciąż domagać się coraz to nowszych opracowań (co Autor podkreśla w zakończeniu), sposób jej przedstawienia wraz z dokonanymi analizami egzegetycznymi i teologicznymi, bardzo dobra znajomość literatury dotyczącej doksologii, o której świadczą cytowane w przypisach pozycje i dojrzałe formułowane konkluzje, prowadzą do przekonania, że Doktorant w pełni posiadał wymagany warsztat biblisty i teologa. W moim przekonaniu, przedstawiona dysertacja, zarówno pod względem merytorycznym jak i formalnym spełnia wymagania stawiane pracom doktorskim przez obowiązujące przepisy MEiN. Stąd wnioskuję do Rady Dyscypliny Nauki Teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o podjęcie dalszych etapów przewodu doktorskiego ks. mgra lic. Romana Kurakh.

Ks. dr hab. Jacek Kucharski

Radom, dnia 4 września 2023 r.

